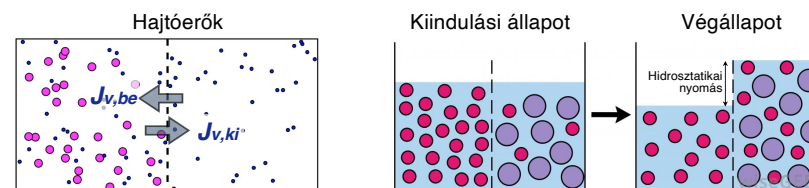

TRANSPORT OZMÓZIS, ÁRAMLÁS

KELLERMAYER MIKLÓS

A diffúzió speciális esete: ozmózis

Diffúzió útján történő egyirányú **oldószer** áramlás

$J_{v,be}$ hajtóereje: oldószer koncentrációkülönbség

$J_{v,ki}$ hajtóereje: nyomáskülönbség

Ozmotikus egyensúly: $J_{v,be} = J_{v,ki}$

Ozmózis nyomás: $p_{ozmózis} = cRT$

Ozmózis jelentősége: sejt-duzzadás, ödémák, hemodialízis, hashajtás.

van't Hoff-törvény:
 c = oldott anyag koncentrációja
 R = egyetemes gázállandó
 T = abszolút hőmérséklet

Az ozmózis mechanizmusa

van't Hoff's gáztörvény mechanizmus

Egyetemes gáztörvény: $pV = RT$

$$p = \frac{1}{V} RT$$

Ozmotikus nyomás: $p_{osm} = \pi = cRT$

p = nyomás
 V = térfogat
 R = gázállandó (8,3 J/mol.K)
 T = abszolút hőmérséklet
 c = moláris koncentráció

Példa:

Mekkora az ozmotikus nyomása egy 0.1 M (0.1 mol/dm³) cukor oldatnak?

$$\pi = 8.3 \text{ (J/mol.K)} \times 293 \text{ (K)} \times 0.1 \text{ (mol/dm}^3\text{)} = 243 \text{ kPa} \sim 2.4 \text{ atm.}$$

Megjegyzés: híg oldatokra érvényes

Az ozmózis jelentősége

Féligáteresztő hártya jellemzője: **reflexiós együttható** (σ)

Tökéletes féligáteresztő hártyára:

$$\Delta P = \Delta \pi \quad \sigma = \frac{\Delta P}{\Delta \pi} = 1$$

$$\Delta P < \Delta \pi \quad \sigma = \frac{\Delta P}{\Delta \pi} < 1$$

$$0 < \sigma < 1$$

Ozmotikus munka:

$$-L = nRT \ln \frac{c_1}{c_2} = nRT \ln \frac{\pi_1}{\pi_2}$$

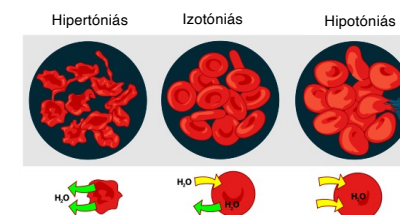
R = gázállandó
 n = oldott anyag móljainak száma
 c_1 = oldat kezdeti moláris koncentrációja
 c_2 = végső moláris koncentráció (egyensúly)
 π_1 = kezdeti ozmotikus nyomás
 π_2 = végső ozmotikus nyomás (egyensúly)

Ekvivalens ozmotikus nyomás (ozmotikus koncentráció): heterogén oldatrendszerrel egyensúlyban levő nem-elektrolit oldat koncentrációja.

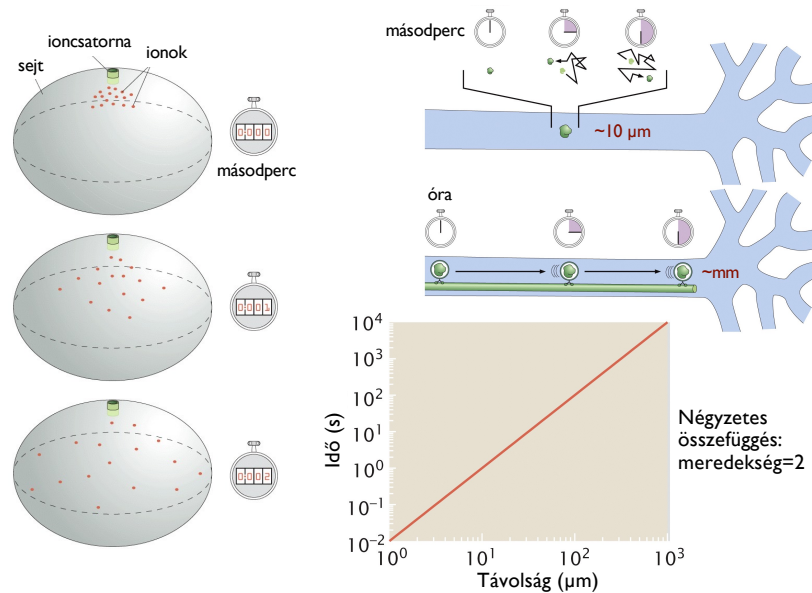
Mértékegység: mmol/kg = mOsmol/kg = mOsm

A vérplazma ozmotikus nyomása ~ 300 mOsm.

Onkotikus nyomás: kolloid ozmózis nyomás
 Kolloid makromolekulák oldatának ozmotikus nyomása.

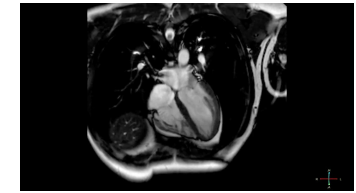
A diffúzió csak rövid méretsálán gyors

Áramlások jelentősége

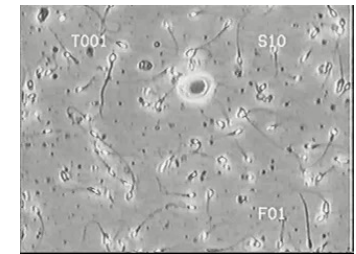
I. Hemodinamika

Pl.: Milyenek a véráramlási viszonyok az érrendszerben?
(ugyanígy: gázok áramlása a légutakban)

II. Viszkózus folyadékban történő mozgások

Pl.: Mekkora erőt kell legyőznie egyetlen spermaticitának mozgása során?

N.B.: a gázok - ellentétben a folyadékokkal - összenyomhatók. Élettanilag releváns nyomáskülönbségek (~100 Pa) esetén azonban térfogat-/sűrűségváltozások elhanyagolható.

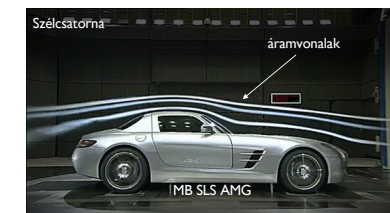
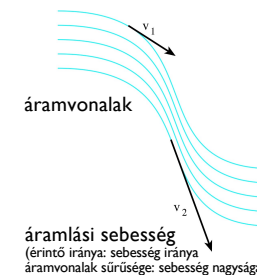
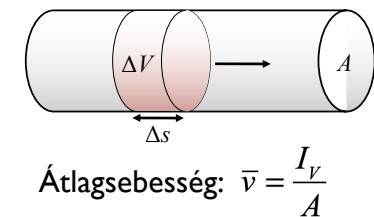
Folyadékok és gázok áramlása A vér fizikai tulajdonságai

- Alapfogalmak
- Folyadékok fajtái
- Áramlások fajtái
- Törvények, összefüggések
- Vér mint folyadék; a vérviszkozitás meghatározói

Alapfogalmak I.

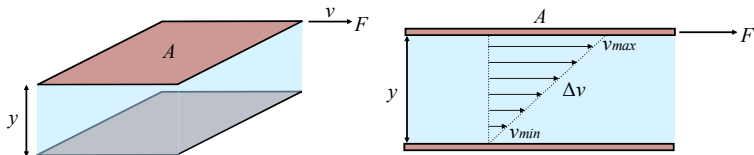
Térfogati áramerősség (I_V):

$$I_V = \frac{\Delta V}{\Delta t} = A \frac{\Delta s}{\Delta t} = A \bar{v}$$

Az áramlás láthatóvá tehető

Alapfogalmak II. Viszkozitás (belső súrlódás)

F = nyíróerő
 A = folyadéklemmez területe
 η = viszkozitás
 v = áramlási sebesség
 y = folyadéklemmek közötti távolság
 F/A = nyírófeszültség (τ)
 $\Delta v/\Delta y$ = sebesség grádiens (D)

$$\frac{F}{A} = \eta \frac{\Delta v}{\Delta y} \quad (\text{Newton-féle súrlódási törvény})$$

$$\eta = \frac{\tau}{D}$$

A viszkozitás mértékegységei: $1 \text{ Pas} = 1 \frac{\text{Ns}}{\text{m}^2} = 10 \text{ P (poise)}$

Desztillált víz viszkozitása (25 °C): ~1 mPas (1 centipoise)

N.B.: gázokban $\eta \sim T$
 Részecskék közötti impulzuscsera a lemezek egymáson való elcsúszása ellen hat.

folyadékokban $\eta \sim e^{E/k_B T}$
 A részecskék közötti "lyukak" relatív koncentrációjával csökken a viszkozitás.

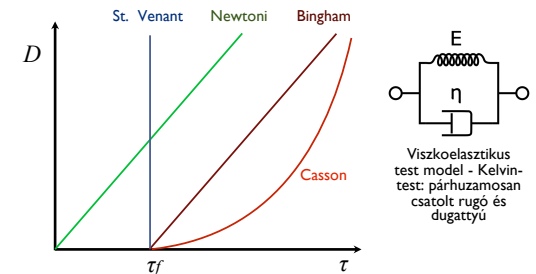
Folyadékok fajtái

1. **Ideális**
 súrlódásmentes, nem összenyomható
 $\rho = \text{konstans}, \eta = 0$

2. **Nem ideális (reális)**
 a. **Newtoni (viszkózus)**
 η független a nyírófeszültségtől

b. **Nem-newtoni (anomális)**
 η a nyírófeszültséggel változik

Sebességgrádiens és nyírófeszültség összefüggése **reális** folyadékokban

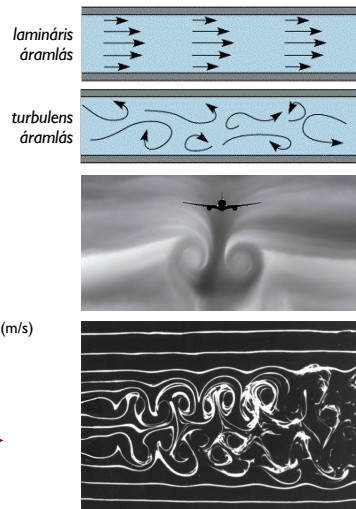
- τ_f = folyási határ (küszöbfeszültség)
- Viszkoelasztikus anyagok: elasztikus test + viszkózus folyadék (pl. polimer-, makromolekula-oldatok)
- Stressz-relaxáció: feszültség lecsengése idő függvényében hirtelen megnyújtott viszkoelasztikus testben.
- A vér nem-newtoni folyadék, viszkoelasztikus tulajdonságokkal rendelkezik!

Áramlások fajtái

1. **Stacionárius**
 Csőkeresztmetszeten időegység alatt átáramló folyadékmennyiség konstans (az áramlást jellemző mennyiségek nem változnak)

2. **Lamináris**
 Folyadékrétegek nem keverednek

3. **Turbulens**
 Folyadékrétegek keverednek

Reynolds-szám (Re):

$$Re = \frac{vr\rho}{\eta}$$

v = folyadékáramlási sebesség (m/s)
 r = cső sugara (m)
 ρ = folyadék sűrűsége (kg/m³)
 η = viszkozitás (Ns/m²)

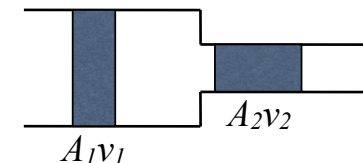

lamináris + turbulens
 $Re \approx 2000$

"Ha találkozom Istennel, két kérdésem lesz: Miért relativitás? Miért turbulencia? Szerintem az elsőre fog tudni válaszolni." (Werner Heisenberg)

Törvényszerűségek ideális folyadékokban I.

Kontinuitási egyenlet:
 térfogati áramerősség konstans

$$A_1 v_1 = A_2 v_2 = \text{konst}$$

A = keresztmetszet
 v = áramlási sebesség

Törvényszerűségek ideális fc. II.

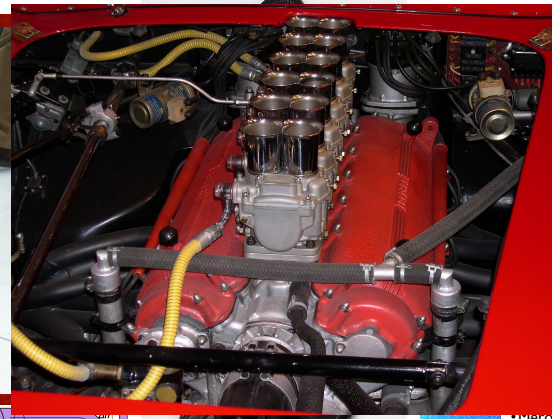
Bernoulli

Daniel Bernoulli
(1700-1782)

Giovanni Battista
Venturi
(1746-1822)

énye

nás

más (torló nyomás)

nyomás

- szívs pulzus (pulsus)
- (ns) aorta
- cienciában
- tor (vákuum szivattyú)
- ator (Bunsen-égő)
- Mérőeszközök (térfogati áramerősség)
- Szódás szifon
- Porlasztó (atomizátor, spray, karburátor)
- Fűvös hangszerek fúvókái
- Diffúzor

A sztatikus nyomás lecsökken a cső szűkülésében

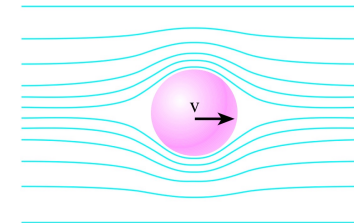
Venturi cső

Törvényszerűségek viszkózus folyadékokban I.

Stokes törvény

Georg Gabriel Stokes
(1819-1903)

$$F = \gamma = 6\pi\eta v$$

F = erő

γ = közegellenállási (súrlódási) együttható, alaki faktor

v = folyadékáramlási sebesség

r = gömb sugara

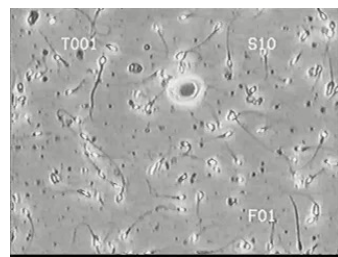
η = viszkozitás

Stokes erő

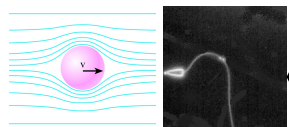
Hidrodinamikai húzóerő (Stokes erő): $F = \gamma = 6\pi\eta v$

Hat folyadékban álló részecskékre
(lézercsipeszben megragadott mikrogöngy)

Hat álló folyadékban mozgó részecskékre
(mozgó spermatoцитák)

$$r = 1.6 \mu\text{m} = 1.6 \times 10^{-6} \text{ m}$$

$$v = 50 \mu\text{m/s} = 5 \times 10^{-5} \text{ m/s}$$

$$\eta = 10^{-3} \text{ Pas}$$

Mekkora erőt kell legyőznie egyetlen
spermatoцитának mozgása során?

$$\gamma = 6\pi\eta v = 6 \cdot 1.6 \times 10^{-6} \cdot \pi \cdot 10^{-3} = 3 \times 10^{-8} \text{ Ns/m}$$

$$F = \gamma = 3 \times 10^{-8} \text{ Ns/m} \cdot 5 \times 10^{-5} \text{ m/s} = 1.5 \times 10^{-12} \text{ N} = \boxed{1.5 \text{ pN}}$$

Törvényszerűségek viszkózus folyadékokban II.

Hagen-Poiseuille törvény

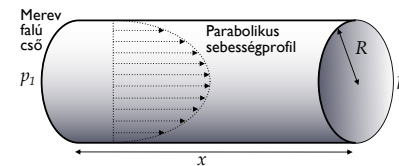

G.H.L. Hagen
(1797-1884)

J.-L.-M. Poiseuille
(1799-1869)

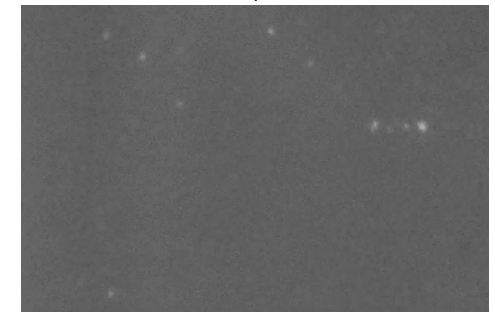
Termodinamikai áram	Áramot fenntartó intenzív mennyiség-különbség	Áramsűrűség	Törvény
Térfogati áram	Nyomás (p)	$J_v = -\frac{R^2}{8\eta} \frac{\Delta p}{\Delta x}$	Hagen-Poiseuille

$$J_v = \frac{V}{tA} = -\frac{R^2}{8\eta} \frac{\Delta p}{\Delta x}$$

V = térfogat
 t = idő
 R = sugár
 η = viszkozitás
 p = nyomás
 x = csőhossz

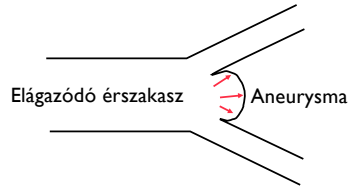
$V/t = I_v$ = térfogati áramerősség
 $\Delta p/\Delta x$ = nyomásgradiens, fenntartója $p_2 - p_1$ (negatív)
 A = csőkeresztmetszet
 I_v = térfogati áramerősség

A folyadékáramlásban közvetlen orvosi jelentősége

Bernoulli törvény:

Aneurysma, értágulat kialakulása:

- Tágulás: érátérő nő
- Áramlási sebesség csökken a kontinuitási egyenlet miatt
- Érfalra ható (sztatikus) nyomás nő a Bernoulli törvény miatt
- Értágulat fokozódik - összességében pozitív visszacsatolású, katasztrófához vezető állapot.

Hagen-Poiseuille törvény:

$$\frac{V}{t} = \frac{R^4 \pi \Delta p}{8 \eta \Delta x}$$

Átáramló **vérmennyiség** - és vele **együtt a szállított oxigén mennyisége**

- **drasztikusan csökken** pathológias állapotokban:

- érszűkület (pl. diabetes, Búrgér-kór)
- vérviszkózitás-változás (pl. láz, anaemia)
- pl.: érátérő felére csökkenése a térfogati áramerősséget 1/16-ára csökkenti!

A vér mint folyadék

Testtömeg 55-60%-a víz 42 kg (70 kg testsúly)		
2/3 intracelluláris 28 kg	1/3 extracelluláris 14 kg	
	1/3 vérplazma 4-5 kg	2/3 intersticiium 9-10 kg

Átlagos térfogat: 5 l

Átlagos viszkozitás: 5 mPas

Átlagos sűrűség: 1.05 g/cm³

Összetétel: 40-45 % alakos elem, 55-60 % plazma

Vér:

A vérviszkózitás meghatározói

1. Hematokrit (htc, ϕ):

$$htc = \frac{\text{sejtek}}{\text{össztérfogat}}$$

Normálérték: 0.4-0.5.

A vér mint szuszpenzió viszkozitása (az élettanilag releváns htc tartományban):

$$\lg \eta_s = A + B\phi$$

η_s = szuszpenzió viszkozitása

A, B = tapasztalati állandók

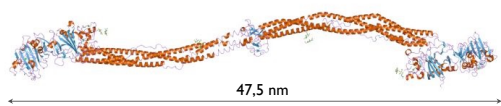
A vérviszkózitás meghatározói

2. Plazmaviszkózitás

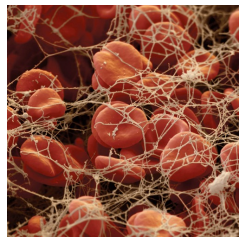
- Elsősorban a plazmafehérjéktől függ.
- *Paraproteinaemiákban* (myeloma multiplex v. plasmocytoma) az immunglobulinok mennyisége kórosan fokozódott, mely viszkozitásnövekedéshez vezet.

Plazmafehérje	Normális koncentráció	%-os megoszlás	Feladat
Albumin	35-50 g/l	55%	koloid ozmotikus nyomás fenntartása, transzport
Globulinok	20-25 g/l	38%	Immunrendszer részei
Fibrinogén	2-4.5 g/l	7%	Véralvadás

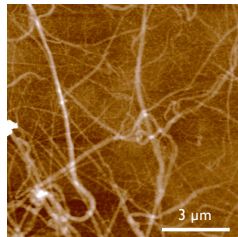
Fibrinogén, fibrin

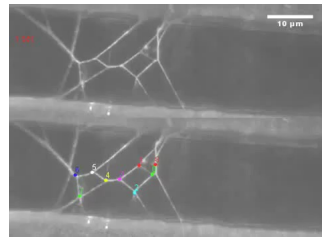
Fibrinogén:
 MVV = 340.000 Da
 Plazmában 2-4 g/l $\approx$ **10 μ M**
 Átlagos távolság a fibrinogén-
 molekulák között: 55 nm!

Vörösvértestek
fibrinhálóban

In vitro polimerizált fibrin
(AFM)

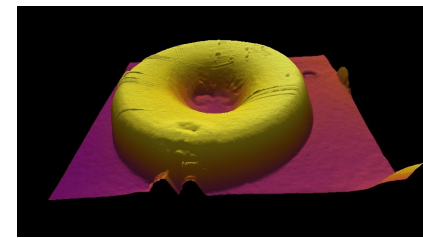

Fluoreszcensen jelölt fibrinszálak
rugalmassága, nyúlékonysága

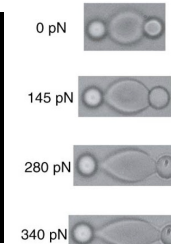
A vérviszkozitás meghatározói

3. Vörösvértestek deformálhatósága

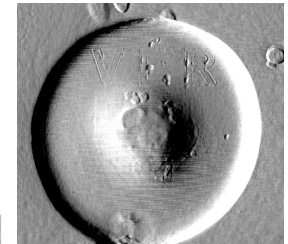
- Vvt-méretű szilárd részecskék 65%-os szuszpenziója téglakemény.
- 95%-os vvt-szuszpénzió viszkozitása csupán 20 mPas!
- Deformáció: csepp, ejtőernyő, nyílhegy alakú sejtek.

7-11 μ m átmérőjű korong alakú sejt

VVT deformálás
lézercsípessel

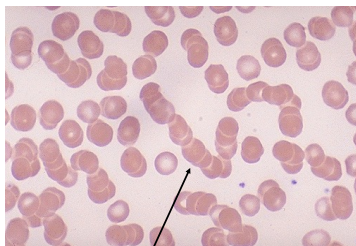

Fixált, benyomatot
tartó VVT (AFM)

A vérviszkozitás meghatározói

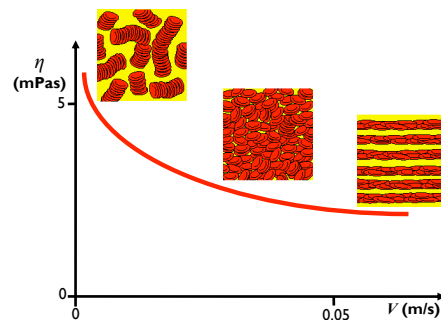
4. Vörösvértestek aggregációs készsége

- Pénztekercsképződés (Rouleaux).
- Alacsony áramlási sebességnél fokozott hajlam.

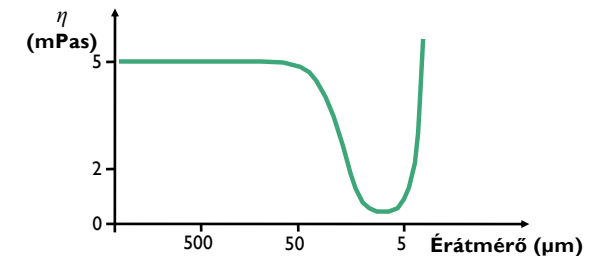
Pénztekercs

5. Áramlási sebesség, sebességgrádiens

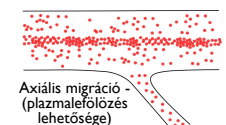
A vérviszkozitás meghatározói IV.

6. Érátmérő

N.B.:

- Érátmérő csökkenésével a vér anomális (nem-newtoni) viselkedése kerül előtérbe.
- Axialis migráció: a vvt-k az ér tengelyébe, sejtoszlopba állnak be (Bernoulli-törvény!): tengely közelében csökken, az érfal közelében nő a sebességgrádiens (csökken a látszólagos viszkozitás, Fåhræus-Lindquist effektus).

OMHV

<https://feedback.semmelweis.hu/feedback/pre-show-qr.php?type=feedback&qr=N5UZGXTRDPF5FDKX>